

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Rabi Mosheh Ḥayim Lutsaṭo

Kahana, Abraham

מהרבא, אנהכ

Warschau, 1898

.V. המיתח.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10928

הקותיו להתחיל בקרוב את פעלו על שדה למודיו היקרים לו. אולם, שוא שקד שומר! בעוד הוא עושה את תכנית עבודתו ומלא רעיונות על העתיד, גולהו המות, ביחד עם אשתו ובנו, בעכו ביום כ"ו אייר תק"ז, בשנת הארבעים לימי חייו, בתוך הנספים במגפה, ויקבר בטבריא אצל קבר ר' עקיבא.

רבני ארץ ישראל, למרות היות לוצטו בעצמו חידה סתומה בעיניהם בעצמיותו ובתכונותיו המיוחדות, מהרו להודיע לקדלות הגולה את בשורת האבל, ובה יכנו את הנפטר "המקובל האלהי, רכב ישראל, בוצינא קדישא" ויבכוהו ויבקשו מהרבנים "להזהר לעשות הספר גדול, כי אבל כבר זה, גדולה השרפה אשר שרף ה', כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, ורבים השיב מעון, לא קם עוד בישראל כמשה".

V.

חתימה.

כנהוג נשלטה מלאכתי. ספרתי את חיי לוצטו, פעלו ומותו. אבל חפץ אני להוסיף עוד דברים אחדים על תכונת תקופתו ולהגביל בזה את מקומו בה.

תקופת חשך היתה המחצית הראשונה של המאה הי"ח (הת"ס בקירוב) בתולדות ישראל. בו בזמן שחכמי הגוים לרגל חקירתם בספרות ישראל החלו למצא ענין גם בנושא הספרות העתיקה הזאת ולכונן מבטם בו, בחשבם למצא בו את המקסם הרב שמצאו בספרותו, הנה הנושא בעצמו, העם הישראלי, עוד הרבה, כמו להכעים, את חשכותו ובערותו ויחולל תקופה אשר בנרות היו צריכים לחפש בה אחר איש נאור ומופתי. הרבנים היו שקועים בדקדוקים טפלים, בפלפול מעוקש או בהזיות הקבלה; כי רק שני הכחות האלה, הדקדוקים המפולפלים והזיות הקבלה, שררו אז בכל תקפם במחנה ישראל.

המאה הט"ז נתנה להיהדות את השלחן-ערוך, שהיה לפסנת

המוסמכות הכתובה, והמאה הי"ז הגליטה את המשיח על פי למודי הקבלה.

והש"ע לא חדשה היה.

עוד מחתימת התלמוד ואילך עשתה היהדות פעם בפעם נסיונות לבסס בפעם אחת לדורות את כל הדינים והמנהגים ולהלביש את כל אלה מוסמכות ומומחיות תמידית. אולם הנסיון האחרון — הש"ע — קנה לו, הודות להסתגלותו של המחבר לדרישות דורו ולבלתי הבישו על כל מוסמכות הקודמת לו, אותה הפפולריות והפרסום, שנמנעו מפעלו של הרמב"ם. קלות-הכנתו של הש"ע עלתה על כל החבורים ממין זה שקדמוהו.

אולם סגנונו של הש"ע הראה עד מהרה את ישנותו. עקרו שהניח לו, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם (חשן משפט י"ד ה') התאמת במהרה. הש"ע שחובר במצב ידוע של היהודים לא היה יכול לבלתי התישן במקצת עם חלוף המצב. חקי הנשואים לא היו יכולים לצאת לפעולה כאותם של ירושה, ונשארה אמנם מוסמכותו של הספר בעוד שחקיו היה מוסכים ומפורשים באופן אחר. לקיחת חלק של בני ישראל במקצעות המסחר ועניני הצבור התישה כח הסעיפים האוסרים למוד חכמות ולשונות זרות. אגרות בקשות ותלונות שונות אל חצר המלכות החסירה את הרבנים את תקפם הקדמוני בתור שופטים. לבסוף הוכרחו היהודים לתת היתרון לחקי האזרחים על דיני האמונה בעניני עבודת הצבא. ככה הלך הש"ע והיה לספר אידיאלי לשומרי אמונים, אידיאל רחוק בה במדה כמו ישוב הארץ וקיום המצות התלויות בה והחזרת עבודת הקרבנות ע"י הכהונה הירושית, שלמרות בלתי אפשריותם נשארו בחוקם. ובעוד שהרוב היה מאמין ובטוח שעוד יבא זמן ומקום שבהם יוכל הש"ע להיות מקיים בשלמותו, בכל תכנו, הנה בו בזמן המיעוט — ומיעוט ההולך ומתרבה — חשב את הש"ע לנושן וצריך חלוף בטוב ממנו.

ואת הטוב ממין זה, שהיה בכחו אצל האנשים החפשים להם לנצח את הש"ע, מצאו בהקבלה.

פולניה וטורקיה היו שתי הארצות שמהן פנת הש"ע והקבלה. שתי המדינות האלה היו למקום מקלט לכל אותם היהודים, אשר,

למרות החופש שהטיפה ונתנה לכל הריפורמציה, נשללה מהם זכות הישיבה בערי הפרוטסטנטים. זו תורת הריפורמציה, אשר בהפשט הטיפה לחופש גמור ומוחלט, לא היו נושאה מוכשרים גם לסבלנות פשוטה לבר. גרושי היהודים שהיו מתחדשים לפעמים קרובות הביאו את הנרדפים לשתי המדינות הנזכרות. זהות הלשונות השוררות לאון הנורדים, ועם זה גם בלבול שפתם ומושגיהם של הנורדים מארצות שונות בעצמם, הביאום לידי טמטום המוח ופלפול מעוקש. חשכות ובערות לקחו מקומן בכל תקף. נורדים רבים לא היו מוצאים מנוחה בארצם הנכריה והיו געים ונדים בכל קצוי ארץ. הודות להצטינותם בתלמוד ובספרות הרבנית ישבו על הרוב בארצות פזוריהם על כסאות הרבנות. הנה כי כן הפיצו בכל את החשכה והבערות השוררות במקומם. גם הארצות היותר נאורות לא נמלטו מהן. גם באיטליה, זו הארץ שהודות לקורבת לשונה, שהיתה שגורה גם בפי יושביה היהודים, אל הלשון הרומית, היו יהודיה נאורים יותר מכל אחיהם אשר בשאר הארצות, ארץ שממנה יצאו זמן לא כביר לפני המאה הי"ח אנשים כמו רבי יהודה אריה מטודינה ורבי עזריה מן האדומים, גם לכל הניטו שבארץ זו חדרה החשכה שהביאו יהודי פולניה וטורקיה, הודות לעלותם על כסאות הרבנים וראשי הישיבות.

עוד ארץ קטנה היתה שבה מצאו בני ישראל מנוחה שלמה בחטר וברוח, ושהיו נהנים בה מזיו ההשכלה והחופש, וגם היה רובם מאנוסי ספרד הנאורים, זו ארץ הולנדיה; וגם היא השפעה בקבלת יהודי פולניה וטורקיה ובקדוקי דיניהם אם אמנם לא במרה מרובה.

והנה כמו שהגיעו הדינים למרום פסגתם בהש"ע, כן גחלה הקבלה את נצחונה בתנועה המשיחית של שבתי צבי. זמן רב לפני זה כבר התכחשה הקבלה והתאוסופיה, חכמת אלהית, לחכמת נסים ונפלאות. מטומחה בתורת הקסם והכשוף קוה העם לפתרון שאלתו, שקשה מאד היה לפתרה בדרך הטבע. קשה מאד לבאר את התפתחותו של ההטון אחר שבתי צבי והתפעלותו ממנו. רק בדרך רוח הזמן ההוא וההשקפה השוררת בו

נוכל לבאר זאת.

למרות כל התוצאות הרעות והמנועלות שהסבה הקבלה בתנועת שבתי צבי והנמשכים אחריו, הנה לא גללו את האשמה על הקבלה עצמה. לא העקר היה חשוד בזה. ההמון היה טיחם את המקרים האלה לפעולה בלא זמנה. כן לא האשימו הקתולים במקרה לותר את הכנסייה עצמה. הם לא מצאו את כל העון והסבה בתורת האינדולגנציה, כי אם האשימו את טימצל וחבריו, כי לא היטיבו להסביר את העקרים ההם. ככה גם רבנים נאורים כמו המהנדס והתלמודי השנון רבי יאיר חיים בכרך והתלמודי המצוין רבי יחזקאל לנדא הוזהירו מפני הקבלה, לא מפני שתורתה משובשת בעקרה, אלא מפני שלא כל אדם זוכה לה וצריך איש גאון ורוח כביר שיוכל לצלול בעומק המסתרים. אולם הזמן התנגד להנחתם; הוא הראה את טעותם. אנשים כמו רבי משה חיים לוצטו, רבי יונתן אייבשיץ, הנוכל נחמיה חיון ואחרים הראו לכל את סכנתה של הקבלה.

הנה נתתי פה את ציור תקופת לוצטו בכונה להראות, כי לא היו רבני דורו, שלקחו חלק ברדיפותיו, רוצחים כליל, כמו שרגילים אחרים לחיבם. אמנם היו ביניהם גם אחרים שהיתה מטרה צדדית לפניהם. אולם כזה הלא יקרה בכל ענין שלוקחים בו חלק אנשים מרובים בתור באי-יכח הצביר. אמנם הנני מסכים, כי לא היו במחשבת לוצטו כל מגמות רעות ומשיחיות, כמו שהיו בשבתי צבי והנגררים אחריו; תמימותו ואמתתו בולטות על כל דף מחבוריו, בכל עובדא מחייו. הוא היה רק מקובל מתלהט ומתפתה, אבל הן היה משתדל לפתח את שטתו הוא, הכנויה מלבנים וחומר שהכינו הקודמים... הן זה רק החל להתפתח... ברור הוא שלולא הרבנים שעצרו בערו, כי עתה היה מגיע להיות ראש לכתה מיוחדת, ואולי היו עושים אותו גם משיח. די להראות על התוצאה הרעה שיצאה ממעט הורע שהספיק לזרע עד שלא התקוטמו נגדו הרבנים. תלמידו הפולני יקותיאל מוילנא, שעבר אחר כך בפולניה והולנדיה תחת מסוה של מקובל, עשה מעשים מכוערים. אליהו אולניוב, שהיה מתלמידי לוצטו, היה מכריז את האחרון למשיח ואת עצמו לאליהו שלו, ולא הצטין גם הוא

בהתנהגותו ועשה מעשים גרועים. כאחת, לוצמו היה בן-דורו. נוסף על זה היה בו זרע רב של פיוט ודמיון, שלא היה כל כך בכל בני דורו והקודמים לו; גם חלק הפיוט היה צריך להשתקע בתהום הדמיון, כי לא היה בכחו להתפחה בתוך הגיטו הפרובני הצר, בעל שלשת רחובות של שדרות בתים קטנים ואפלים, שבכחם להפיל מרה שחורה על כל המתהלך בהם, ולא לעוררו לאמר שירה. אל-נא נשכח כי אייבשיץ היה ברוחב דמיונו והויותיו וברוב שגונו ועיר-אנפין בפני לוצמו. ומה היה סופו? . . . מלבד הרבנים שהכו את הזרע קודם יציאתו פעלה על עצירת הויותיו במקצת גם ידיעתו בהספרות הלועזיות.

כן, לוצמו היה בן-דורו. המעונה במדה יתרה, כמו הנאור ממדרגה הראשונה, לא יוכל להסכים עם מצבם הנוכחי של החיים ודורש לתקנם, להיטיבם. לעזרה חטרית לא היו יכולים לקוות. בשביל בר-כוכבא ממש היתה התקופה מאוחרת ומוקדמת כאחת; על כן היו העינים נשואות אל השמים. שם, במרומים אין-קץ, במרחב אין-סוף להויה ודמיון בקשו את הבר-כוכבא, הגואל, או לפחות את השפעת נצוצותיו על בחירים ידועים ומדומים, מפתים ומתפתים; ובמספרם דטה להיות גם לוצמו על אדמת הקדש . . .